

AZ ERDÉLYI DÖNTÉS NÉPESSÉGI EREDMÉNYE.

A magyar statisztikára a trianoni csapás hatásainak számszerű megrögzítésénél fájdalmasabb hivatás soha sem hárult; viszont a fokozatos területvisszaszerzés népességi mérlegének összeállításánál sincs szebb és örvedetesebb statisztikai feladat.

Eddig kétízben ismertethetük a „Kisebbségvédelem“ hasáb-

jain a területmagnagyobbodások demographiai egyenleget¹⁾ Most felvidéki határsáv és a Kárpátalja felszabadulásáról beszámoló adatokhoz a legnehezebben várt és leghatalmasabb országgyarapodásnak a keletmagyarországi rész és Észak-Erdély hazatérésének népesegstatisztikai eredményeit fűzhetjük hozzá.

Az erdélyi kérdés 1940. augusztus 30-án történt döntőbírósi megoldása a felvidéki probléma felszámolásához sok tekintetben hasonló, de attól eltérő vonásokat is mutat (a Kárpátalja vissza bódítása egészen különálló fejezet a magyar igazság érvényesükének folyamatában).

A rendezést most is a vitában álló két fél közti közvetlen, de hasonlóképen nem Magyarország hibájából félbeszakadt tárgyalások előzték meg Igazságot Magyarországnak ezúttal is a tengelyhatalmak külügyminiszterei és ugyancsak Bécsben szolgáltattak. Két évvel ezelőtt azonban a magyar igény a szinte éles magyar-szlovák nyelvhatár következtében egyedül a csaknem szintiszta magyar nyelvterület visszaszerzésére kellett, hogy irányuljon s az akkor is teljes tárgyilagosságra törekvő ítélet a könyvben tisztázható nyelvi alapon követelt terület több mint négyötödét csatolhatta hozzánk vissza. A Romániának húsz évvel ezelőtt odavetett keleti terület sokszínű nemzetiségi mozaikján a honfoglaló magyarság és az általa csak évszázadokkal később befogadott oláh elem közt ellenben hiába keresünk határozott választóvonalat. A magyar kormány tehát az aránylag leészserűbbnek látszó megoldásra törekedett akkor, amikor a trianoni határszéli magyar nyelvterületen s a magyar településeknek lazán nyugatról keletű húzódó övezetén, valamint a szenti, tv, un birodalom évezredes bástyáján, a székelyföldön kívül a közbeékelődő román többségű vidékeket, illetőleg egyes gazdaságföldrajzilag a magyarlakta részhez szorosan hozzátapadó, bár nyelvi tekintetben némi román többség mellett *kevert* jellegű terület darabokat szintén visszakövetelt. *Teleki* Pál gróf 1940 szeptember 4-én tartott nagy képviselőházi beszédéből kitűnően a magyar kormány harmincezer négyzetkilométert meghaladó, túlnyomó többségben románlakta terület átengedésével komoly és határozott kompromisszumot ajánlott fel a keleti szomszédnak Erdélynek (ideértve a keletmagyarországi részt is), tehát mintegy kétharmadát kívánta vissza. Az etnikai viszonyok kuszáltsága miatt a döntőbírák második bécsi ítélete az igényelt területből viszonylag valamivel kevesebbet (kb kétharmadrészt) juttatott vissza mint annak idején, a felvidéki kérdés felgöngyölítésekor. *Az új erdélyi unióval Magyarországhoz hazatért több, mint 43 000 négyzetkilométernyi országrész azonban kiterjedésre többszöröse az északon visszanyert (alig 12.000 km re rugó) pántlikaszerű területnyúlvány-*

¹⁾ V. ö. „A felvidéki kérdés alakulásának népességi mérlege“ (1938 évf. 6. sz. 15—19 1) és „Kárpátalja és a magnagyobbodott Magyarország népessége“ (1939. évf., 2-3. sz. 26—32. 1.)

nak.¹⁾ s míg 1938 novemberében a húsz éven át a kisebbségi sors köves, tövises útját járó nyolcszázézer magyar néptömeg rázhatta le a béklyót, addig most *millión felüli* talán még többet szenvedett, de épen ezért meg gerincesebbe kovácsolt — *magyar-ságul* ölelhetett inasához a csonka haza örömujjongó népe.

Részletesebben a *magyar és román hivatalos statisztikának* a Romániához csatolt egész területre s annak a második becsi dón léskor visszanyert, illetőleg román uralom alatt maradt te.szcre vo natkozó *adatai* világíthatnak reá az erdélyi kérdés megoldásának népességi egyenlegért.²⁾

A trianoni tévedés a megcsonkított Magyarország területénél nagyobb ötmilliósi népességű országdarabot hasított ki az ezer éves keretből és ajándékozott oda Romániának. Az utolsó hiteles népességstatisztikai állapotfelvétel, az 1910 évi magyar nép számlálás szerint a román uralom alá került keleti országrész anyanyelvi tekintetben igen vegyes lakosságú volt.

Anyanyelv	A Romániához csatolt egész terület		
	Szám szerint	1910-ben: %-ban	A magyarbirodalmi adat %-ában
Magyar	1,661.805	31.6	16.5
Német	564.789	10.8	27.7
Román	2,829.454	53.8	96.0
Egyéb és ismeretlen	201.419	3.8	3.4
Összesen	5,257.467	100.0	25.2
Terület (km²)	103.093	—	31.7

Az 1930 évi román népszámlálás hasonlóképen kevert jelle gűnek mutatta anyanyelvi szempontokból az átmenetileg Románia alkotórészévé vált területet; holott a magyarság számát az összeomlás után Erdélyből kiüldözöttek legalább kétszázézer tö mege, a folyton fokozódó gazdasági nyomás miatt Erdélyen túlra tőleg a Regátba kényszerült székelység tízezeréi s mm utolsó sorban a román népszámlálás tévedései is jelentősen megfogyasztották Az 1930 évi adatokat³⁾ tehát mindennek figyelembe vételével szabad csak értékesíteni:

Anyanyelv	A Romániához csatolt egész terület	
	Szám szerint	1930-ban: %-ban
Magyar	1,480.721	26.7
Német	541.174	9.7
Román	3,234.157	58.3
Jiddis	111.384	2.0
Egyéb és ismeretlen	182.370	3.3
Összesen	5,549.806	100.0

¹⁾ A Kárpátalja visszafoglalásakor is mintegy 12.000 km² került ismét magyar fennhatóság alá.

²⁾ Az adatokat bővebben a Magyar Statisztikai Szemle 1940. évf. 662—679. lapján közöltük.

³⁾ Az adatok az óromániai Cămpolung megyéhez csatolt két erdélyi községet is magukban foglalják.

Az 1940. augusztus 30-án Erdélyben is megtörtént területrevízió következtében az elszakított erdélyi és keletmagyarországi rész kétötöde — 43.492 km², azaz 42.2% — tért vissza a Magyar Szent Koronához. A visszacsatolás természetesen nem mindegyik nemzetiséget érintette egyenlő mértékben:

Anyanyelv	A visszacsatolt erdélyi és keletmagyarországi terület		A Romániának maradt terület	
	1910-ben	1930-ban	1910-ben	1930-ban
a) Szám szerint:				
Magyar	1,123.216	1,007.145	538.589	473.576
Német	89.254*	60.046	475.535*	481.128
Román	919.690	1,164.672	1,909.764	2,069.485
Jiddis	*	99.733	*	11.651
Egyéb és ismeretlen	53.386	61.007	148.033	121.363
Összesen	2,185.546	2,392.603	3,071.921	3,157.203
b) Százalékban:				
Magyar	51.4	42.1	17.5	15.0
Német	4.1*	2.5	15.5*	15.2
Román	42.1	48.7	62.2	65.5
Jiddis	*	4.2	*	0.4
Egyéb és ismeretlen	2.4	2.5	4.8	3.9
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0
c) A Trianonban Romániának ítélt egész terület százalékában:				
Magyar	67.6	68.0	32.4	32.0
Német	15.8	11.1	84.2	88.9
Román	32.5	36.0	67.5	64.0
Jiddis	*	89.5	*	10.5
Egyéb és ismeretlen	26.4	33.4	73.6	66.6
Összesen	41.6	43.1	58.4	56.9

Adatainkból kitetszően etnikai alapon nemcsak nehéz, de szinte lehetetlen hibátlanul kettéosztani az ezer éven át magyar és csak húsz esztendeig román kézben volt keleti területeket. Hiszen még a magyarságnak is csak kétharmadrésze lakik a most hazajött részekben! Egyharmada tehát a második bécsi döntés után is tovább éli kisebbségi életét. A felszabadult terület jelentős darabján *kimagasló fa Székelyföldön pl. 90%-os*) többséget alkotó magyar tömb közt elszórtabban, de sokfelé (főleg szerte a heg vidékeken) települt román nép viszont lélekszámra a magyarsággal csaknem egyívású. Románia statisztikai adatközlései szerint ugyanis az anyanyelvi arány a nekünk ítélt részekben a békevilág óta a magyarság kárára romlott meg; de egyfelől csupán a menekülései és kényszervándorlások, valamint a statisztikai elírások és név elemzések, másfelől a regátbeliek túlzott ütemű beáramlása révén! E normálisnak igazán nem mondható népesedési jelenség-

* 1910-ben a jiddis anyanyelvűek túlnyomórésztben a németek számában foglaltattak.

gek nélkül Észak-Erdély és a felszabadult keleti terület magyar népe legalább is a *relatív többségei* még a román uralom alatt nyilvánvalóan megőrizte volna Nem szabad ugyanis szem előtt tévesztenünk azt, hogy helyesebb számítások szerint a trianoni szörnybékében Romániának ítélt területen közvetlenül a bécsi döntés előtti időben valójában tv. m másfélmillió, hanem legalább 1,800 000 főnyi magyarság élt s ez a szám az Erdélyből kiülőzötteknek és kivándoroltaknak s azok leszármazottaknak számával együtt a mai napig bizvást elérte a kétmilliót.¹⁾ Márpedig e magasabb becslések alapján az 1040 augusztus 30-án felszabadult terület magyarjainak talán 1 ½ milliónál is nagyobb száma és 45—50%-os aránya is épen eléggé meghaladhatta az összeállításunkban szereplő 1930. évi adatokat.

A trianoni Magyarországhoz viszonyítva igen jelentős többlettel zárultak az elmúlt két esztendő revíziós mozzanatai. Különösen a területmagnagyobbodás volt hatalmas méretű: 73%-os; de a legdrágább kincs, a népesség is pompás ütemben (az 1930. évi lélekszám alapján számítva 46.2%-kal) gyarapodott meg; mégpedig elsősorban nehezen visszavárt magyar véreinkkel, egyben azonban a szentistváni szellemben ugyanolyan testvéri érzéssel fogadott idegen ajkú rétegekkel is.

Lássuk már most az országgyarapodás végső mérlegét. E szerint csonka hazánk területe és lélekszáma a következőképen nőtt meg 1938. november 1., vagyis a trianoni Magyarország szomorú történetének utolsó napja óta:

Terület	Terület (km ²)	A népesség száma		
		1910-ben	1930-ban ²⁾	1939-ben ³⁾
Trianoni Magyarország	93.073 ³⁾	7,615.117	8,688.319	9,129.000
Az első bécsi döntés területe	11.927 ³⁾	869.357	1,034.463	1,051.000
Magyarország az első bécsi döntés után	105.000	8,484.474	9,722.782	10,180.000
A kárpátaljai akcióval visszaszerezett területe ²⁾	12.061 ³⁾	496.866	592.901	677.000
Magyarország a Kárpátalja visszaszerzése után	117.061	8,981.340	10,315.683	10,857.000
A második bécsi döntés területe	43.104 ⁴⁾	2,185.546	2,392.603	2,633.000
A mai magnagyobbodott Magyarország	160.165 ⁵⁾	11,166.886	12,708.286	13,490.000

¹⁾ L. idevonatkozóan Kovács Alapos számításait a „Kisebbségvédelem“ 1940. évi 1—2. számában (1—20. l.) közölt cikkében. E cikk megállapításai szerint a magyar anyanyelvűek száma már 1930-ban 1,678.000-re volt tehető.

²⁾ Az 1939 március 14—18-án felszabadított terület az 1939 április 4-i területkiegészítéssel. — ³⁾ Az 1930. évi magyar népszámlálási közleményben közölt, illetőleg a legutolsó cseh-szlovák helységnevtárak községi közlései alapján kiszámított terület. — ⁴⁾ Az 1910. évi népszámlálási közlés alapján kiszámított területnek — 43.492 km² — a kataszteri kiegészítések alapján történt módosításával. — ⁵⁾ Az Erdély és Keletmagyarország visszaszerezett részére vonatkozóan a 3. sz. jegyzetben (és az egyik előző összeállításban) közölt adat alapján a terület 160.553 km². (A trianoni és a vissza-

Megnagyobbodott csonka hazánk lakosságának anyanyelvi megoszlásáról pontosan csak az 1910 évi népszámlálás kissé már avult adatai alapján tájékozódhatunk.¹⁾ Ép-Magyarország utolsó békebeli népszámlálása szerint az északon, északkeleten és keleti oly örvendetes mértékben részben a Kárpátok karéján futó természet nyújtotta régi határvonalig — kiszélesedett mai országterületen a szám szerint 1910-ben közel 8.1 millió magyar *ajkú lakosság aránya* csaknem 78% volt. 1940-ben a kb 10½ (10¾) millióra nőtt magyarság aránya valószínűleg eléri vagy valamivel túlhaladja a 80%-ot. A trianoni területen tudvalevőleg az 1930-as

csatolt felvidéki s kárpátaljai területre vonatkozóan is az 1910-ről rendelkezésre álló adatokat véve alapul, a terület 160729 km².) — A magyar cseh-szlovák és román népszámlálások nem teljesen azonos időpontra vonatkozó adatai alapján. — ⁷ A természetes szaporodás és részben a vándorlási egyenleg alapján kiszámított lélekszám (az 1940. aug. 30-án vissza csatolt területet illetően részben becslés)

¹ Az 1910. évi magyar népszámlálás adatai alapján készült számítás szerint a ma megnagyobbodott Magyarország népességének anyanyelvi megoszlása a következő volt (a lélekszám néhány felvidéki, ill. kárpátaljai külterületi lakotthely anyanyelvi adatainak hiánya miatt árnyalatnyilag eltér a népesség fentebb megadott számától):

Anyanyelv	1910-ben	
	szám szerint	%-ban
Magyar	8,669,188	77.7
Német	718,637	6.4
Szlovák (tót)	283,436	2.5
Rómán	959,869	8.6
Rutén	370,443	3.3
Egyéb és ismeretlen	164,876	1.5
Összesen	11,166,449	100.0

A németek számát illetően megjegyzendő, hogy az 1910 évi népszámlálás a tulajdonképpen a jiddis anyanyelvűeket is a németek közé sorozta, erre mutat az, hogy egyedül a keleti megyékben 100.000-nél többre (az egész lakosság mintegy 1% ára) rúgott a német anyanyelvű izraeliták száma.

Az 1930. évi magyar, cseh szlovák és román népszámlálásoknak csak árnyalatnyilag eltérő időpontra vonatkozó anyanyelvi adatait is összeadhatjuk; az idevágó adatok azonban sok körülmény következtében (anyanyelv nem homogén tudakolása, a cseh statisztika hamisításai és hibák a román statisztikában; csehszlovák anyanyelvűek kimutatása a cseh népszámlálásnál a csehek és szlovákok számának külön közlése helyett, a jiddis anyanyelvűeknek a németek közé sorozása a trianoni területei s az ily anyanyelvűhöz tartozóknak részben a zsidók, részben a cseh-szlovákok közé sorozása a cseh népszámlálásnál, a külföldi honosok (főleg magyarok) község anyanyelvi adatainak hiányozása a cseh statisztikában stb) erősen eltorzítva mutatják csak be a népesség anyanyelvi összetételét. Ezért a fentiek figyelembevételével és a Kárpátalja visszaszerzése után a „Kisebbségvédelem“ hasábjain (1939 évf. 2—3. sz., 3'0-31 1.) közölt tájékoztató becsléshez hasonlóan (mérsékelten) helyesbített adatokat is oda odaillesztjük a hivatalos, azonban cseh és román népszámlálási részletében nem hiteles adatokon nyugvó első két számsor mellé (e kiegészítő számításnál a jiddis anyanyelvűeket az egyéb és ismeretlen csoportba foglaltuk, egyébként a számítás a „Kisebbségvédelem“ idézett helyén említett módon készült):

népszámlálás időpontjában 92%-os volt a magyar ajkúak képviselése; az országgyarapodás következtében tehát hazánk nemzeti képe megszinesedett, bár a domináló magyar alapszínezet mindeneseire világosabb tónusban megmaradt. A 80%-nyi magyarság mellett a szentistváni gondolat jegyében a teljes egyenjogúságot és legjobb bánásmódot változatlanul élvező nem magyar ajkúak közül a románok hányadosa durva becslés szerint a 8, a neineteké és ruténeké egyenkint a 4-5 a szlovákoké (tótoké) pedig a 2%-ot nem igen haladja meg. Népünk ezidőszerint az igen jelentős mértékben megnagyobbodott csonka haza határai közt mar nem egy szűk, kicsi, tisztán nemzeti állam keretében él, mint azt az 1940 szeptember 4-i nagy miniszterelnöki beszámoló oly nyomatékosan hangsúlyozta, hanem immár valóban *ősi dunamedencei hivatásának megfelelő életet folytathat* a Kárpátok lábánál, ott, ahol Árpád serege az első sátorcölöpöket leverte.

Két évvel ezelőtt az alig 9 milliós trianoni magyar állam nép-erő dolgában mégpedig egyedül a lakosság nyers száma alapján félakkora volt, mint a 19 millió felüli, ill. közel húszmilliós Románia: sőt lélekszáma még a 15 milliós Cseh Szlovákiától is messze elmaradt. Ma az utóbbi állam: a versaillesi és trianoni békeparancsoknak legmesterségesebb terméke már nincs többé a kb 13½-13¾millió lakost számláló mai Magyarország pedig, ha területre nem is, de népességi nagyság tekintetében elérte a természetesebb határok közé szorított román államot. A megnagyobbodott Magyarország csonka ugyan de már minden ízében életképes, életerős s felszabadult véreinkkel megizmosodott és megújítható középhatalom.

Thirring Lajos dr.

Anyanyelv	1930-ban		1930-ban (becslésszerű helyesbítés alapján)	
	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
Magyar	9,629.103	75.8	9,800.000	77.2
Német	560.666	4.4	580.000	4.6
Szlovák (tót)	104.819	0.8	270.000	2.1
Cseh-szlovák	325.761	2.6	—	—
Román	1,180.893	9.3	1,150.000	9.0
Rutén	466.895	3.7	500.000	3.9
Zsidó és jiddis	218.634	1.7	—	—
Egyéb és ismeretlen	221.515	1.7	408.000	3.2
Összesen	12,708.286	100.0	12,708.000	100.0

Megjegyzendő, hogy az egyéb és ismeretlen anyanyelvűek száma a területfelszabadulás előtt Csehszországba túlnyomórészt visszavert csehek (és cseheknek kimutatott zsidók) nélkül lényegesen alacsonyabb volna; az adataiknak levonásával nyert lélekszámhoz viszonyítva a magyar anyanyelvűek aránya már 1930-ban több lehetett 78%-nál; ez a százalék az időközi kielégítő természetes szaporodás és a magyar anyanyelv szabad bevallásának lehetővé válása következtében azóta minden valószínűség szerint emelkedett.

ADATOK AZ ÉRDÉLYI MAGYARSÁG KÖZÉP- OSZTÁLY TERMELÉSÉHEZ.

Egy nemzet társadalmi összetételét jelentősen megváltoztatja oly történelmi fordulat, mely a nemzetet uralmi helyzetéből kisebbségi sorsba dönti. A társadalomalkotó erők között ugyanis első helyen szerepel az állam. Az állam jogrendszerével és gazdasági berendezkedésével új társadalmi osztályokat hívhat életre, vagy meglevőket ítélhet halálra. Gazdaságpolitikájával megerősíthet egyes osztályokat, vagy legyengíthet. A kisebbségi nemzet — nem lévén államhatalom birtokában — e téren teljesen szenvedő alanya gazdaállamának. Kitűnő példáját láttuk ennek Romániában, ahol a magyarság társadalmi összetétele kisebbségi életének két évtizede alatt az állam különböző nemzetgazdaságpolitikai intézkedése során oly átalakuláson ment keresztül, melyre semmi befolyással sem bírt, sőt még küzdeni sem tudott ellene, így pl. a nemzeti szempontok által vezérelt agrárreform elvette az erdélyi magyarság nagy- és középbirtokait. A tekintélyes és korábban vezetőszeretpet játszó nagy- és középbirtokos osztály ezáltal elvesztette társadalomgazdasági jelentőségét is. A magyar nemzetiségű köztisztviselők elbocsátása a magyar középosztály egyik nemzeti szempontból legértékesebb rétegét ítélte halálra. De a szabad pályán működők előtt is (orvosok, ügyvédek, iparosok, kereskedők stb.) összeszűkült a megélhetési tér, minek következtében társadalmi életszínvonaluk lecsökkent. A társadalmi életszínvonal csökkenése természetesen maga után vonja a társadalmi igények korlátozódását is és evvel a társadalmi közszellem átalakulását.

A kisebbségi sorsra jutott erdélyi magyarság életkörülményeinek megváltozása és ennek folyamányaként társadalmi közszellemének átalakulása jelentős befolyást gyakorolt az erdélyi magyarságra. Talán leginkább észrevehető ez a magyar középosztály legyengülésében és lassú pusztulásában. Míg az erdélyi magyarság azt látta, hogy maga mellett a román parasztságból egy erős középosztály kialakulása indult meg (hisz erre minden lehetőséget megadott a román állam: iskoláztatási, elhelyezkedési, vagyonszerzési lehetőséget), a maga középosztálya egyre alacsonyabb életszintre süllyedt és egyre apadt, mert az utánpótlás anyagi feltételei mind kedvezőtlenebbé váltak számára. Érdekes feladat lenne az erdélyi magyar középosztály pusztulásának mérlegét felállítani, mai számbeliségét, vagyonállományát és kereseti viszonyait statisztikai adatgyűjtés útján összeállítani s szembehelyezni a főhatalmi változás előtti állapottal.

E nagy és nehezen megvalósítható feladat elől kitérve, ezalattalommal a kisebbségi magyarság középosztálytermelése felé fordítjuk figyelmünket és a különböző társadalmi rétegek életerejének megállapítása céljából azt vizsgáljuk, hogy a huszonkét éves

1. A kolozsvári középiskolai tanulók a szülők foglalkozása szerint az 1929/30—1938/39. tanévekben.

Kolozsvári középiskolák	Nagybirtokos, bérlő	Közép-, kisbirtokos, mezőgazd. munkás	Nagy-, kisiparos, gyár-, műhelyvezető	Mester, ipari munkás	Kereskedő, keresk. alkalmazott	Tisztviselő	Tanár, tanító, lelkész	Katona	Szabad foglalkozás	Szolga, cseléd	Egyéb	Árva	Összesen
Füiiskolák.													
Róm. kat. főgimnázium	105	158	247	947	339	978	157	8	368	78	233	93	3711
%	2·8	4·3	6·7	25·3	9·2	26·4	4·2	0·2	9·9	2·1	6·3	2·6	100·0
Református főgimnázium	87	169	37	905	263	756	525	15	245	78	217	361	3658
%	2·3	4·6	1·0	24·7	7·2	21·1	14·3	0·4	6·6	2·1	5·9	9·8	100·0
Unitárius főgimnázium	24	326	161	212	108	349	263	12	110	26	100	219	1910
%	1·3	17·1	8·4	11·1	5·7	18·3	13·8	0·6	5·7	1·4	5·2	11·4	100·0
Összesen	216	653	445	2064	710	2083	945	35	723	182	550	673	9279
%	2·3	7·0	4·8	22·4	7·6	22·4	10·2	0·4	7·8	1·9	5·9	7·3	100·0
Leányiskolák.													
„Marianum“ leánygimnázium	136	52	752	81	287	586	170	1	489	1	421	241	321
%	4·2	1·6	23·4	2·5	8·9	18·2	5·3	—	15·2	—	13·1	7·5	100·0
„Marianum“ felsőkereskedelmi iskola	49	329	135	233	239	108	4	172	12	57	169	1507	
%	3·3	21·8	9·0	14·4	15·8	7·2	0·3	11·4	0·8	3·8	11·2	100·0	
Református leánygimnázium	110	148	746	319	724	788	10	287	63	102	17	3314	
%	3·3	4·5	22·5	9·6	21·8	23·8	0·3	8·7	1·9	3·1	0·5	100·0	
Összesen	495	2043	839	1549	1066	15	948	76	580	427	8038		
%	6·2	25·4	10·3	19·3	13·3	0·2	11·8	1·0	7·2	5·3	100·0		
Összesítés.													
Füiiskolák	216	653	445	2064	710	2083	945	35	723	182	550	673	9279
Leányiskolák	495	2043	839	1549	1066	15	948	76	580	427	8038		
Összesen	1364	4552	1549	3632	2011	50	1671	258	1130	1100	17317		
%	7·9	26·3	8·9	21·0	11·6	0·3	9·6	1·5	6·5	6·4	100·0		

változáson keresztülesett társadalom mely rétegei s ilyen mértékben vettek részt a középosztálytermelésben. De erre irányuló kutatásunkat is csak kis körben tudtuk megvalósítani, a kolozsvári magyar felekezeti iskolák statisztikai adatainak feldolgozásával. Tekintve azonban azt hogy a kolozsvári középiskolák többsége vidéki tanuló, eredményeinket nagyjában az általánosíthatjuk egész Erdélyre hiszen a vidéki tanulók Erdély csaknem minden magyar vidékét abban az arányban képviselt- amelyben a magyarság különböző társadalmi rétegei ott éltek. Adatainkat a három magyar fiúközépiskola (katolikus, református és unitárius főgimnáziumok) és a három magyar leányközépiskola („Marinaum“ leánygimnáziuma, kereskedelmi líceuma és a református leánygimnázium) 1929-30. tanévétől az 1938—39. tanévig bezárólag szereztük be és dolgoztuk fel. (1. tábla)

Vizsgálódásainkat nagyrészt megnehezíti az hogy az iskolai statisztikák a szülők foglalkozásának tekintetében túlságosan összevont adatokat nyújtanak így pl. a közép és kisbirtokosok, valamint a mezőgazdasági munkások gyermekeit egy rovatban szerepeltetik noha társadalmilag mindegyik külön osztályt alkot. Hasonló a helyzet az ipari és kereskedelmi pályán működő szülőknel is, ahol az önálló és különböző kategóriához tartozó iparosok és kereskedők együtt szerepelnek alkalmazottaikkal. A statisztikai adatot összeállításánál tehát nem voltak tekintettel az ugyanazon foglalkozási körben mozgó társadalmi osztálykülönbségére tgy kénytelenek vagyunk mellőzni a társadalmi osztály kategóriánk int való csoportosítást és meg kell elégednünk a foglalkozási ágak szerinti csoportosítással. A statisztikában szereplő különböző foglalkozási ágakat négy gyűjtő kategóriába vontuk össze, és pedig 1. a mezőgazdaság 2. ipar és kereskedelem. 3. értelmiség, valamint 4. az egyéb foglalkozási ágak kategóriájába. Kétségtelen, hogy így társadalmi osztályszempontból nem tudjuk megítélni a kérdés (lést, de megállapíthatjuk az egyes gazdasági ágakhoz illetve megélhetési körhöz tartozók középosztály képző erejét.

A 2. táblába foglalt ily összefoglaló feldolgozás szerint a kolozsvári magyar középiskolákban az 1929/30—1938/39. tanévekben az értelmiségi szülők gyermekei dominálnak (42.2%) majd az ipar és kereskedelem kategóriája (35.2%), az egyéb foglalkozásúak (14.7%) és a mezőgazdaság (7.9%) következnek.

Az eredmény részletesebb megítélésénél szembeűnik az ipari pályán működő szülők gyermekeinek nagy és csaknem évről re növekvő, s ezzel szemben a mezőgazdaságból élők gyermekeinek igen alacsony százaléka. Jól megfigyelhetjük ezt a nagy ellentétet, ha több évre visszamenőleg kíséreljük figyelemmel az adatokat. E célból külön táblázatba foglaljuk össze a két legnépesebb gimnázium, a katolikus és református főgimnázium adatait az 1913-14 tanévtől az 1938—30 tanévig terjedőleg, öt esztendő időközökben. (3. tábla)

2. A középiskolai tanulók szüleinek foglalkozása a román uralom alatti Erdély és a háború előtti Magyarország középiskoláiban.

	1913/14 magyarországi középiskolák			1929/30—1938/39 kolozsvári magyar közép iskolák		
	fiu iskola	leány iskola	együtt	fiu iskola	leány iskola	együtt
A foglalkozások aránya %-ban:						
Mezőgazdaság	16.4	7.9	15.6	9.3	6.2	7.9
Ipar, kereskedelem ..	32.1	28.0	31.7	34.8	35.7	35.2
Értelmiség	37.1	49.9	38.1	40.4	44.4	42.2
Egyéb	14.4	14.2	14.6	15.5	13.7	14.7
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

A foglalkozások gyakorisági sorrendje:

Földbirtokos, bérlő, mezőgazdasági munkás	2.	7.	2.	4.	7.	6.
Iparos, művezető, munkás	4.	5.	4.	1.	1.	1.
Kereskedő, kereskedelmi alkalmazott	3.	2.	3.	6.	5.	5.
Tisztviselő	1.	1.	1.	2.	2.	2.
Tanár, tanító, lelkész	6.	6.	6.	3.	3.	3.
Katona	9.	8.	9.	10.	10.	10.
Szabadfoglalkozású	7.	3.	7.	5.	4.	4.
Szolga, cseléd	8.	9.	8.	9.	6.	9.
Egyéb	5.	4.	5.	8.	9.	7.
Árva	10.	—	10.	7.	8.	8.

A katolikus gimnáziumban az ipari pályán működő szülők gyermekeinek a százalékaránya 1914-től 1934 ig 9.3%-ról fokozatosan 36.9%-ra emelkedett fel és csak az 1938—39. tanévben esik le 24.9%-ra. A református gimnáziumnál az ugyanezen kategóriába tartozó szülők gyermekeinek az arányszáma, közbeeső hullámmal 1913—14-től 1938—39 ig 12%-ról 29.7%-ra emelkedett. A mezőgazdaságból élőknel viszont egyes időszakokban egészen tragikus visszaeséseket tapasztalhatunk. A mezőgazdasági kategóriába tartozó szülők gyermekei az időközi részbeni javulás ellenére is alig érik el a békebeli arány egyharmadát. A legutolsó, 1938—39. tanévben a legnagyobb arányszámmal mindkét intézetnél az ipari pályán működők gyermekei állnak (kat. gimn. 24.0 ref. gimn. 29.7%), míg a háború előtt a katolikus gimnáziumban az ötödik, a református gimnáziumban pedig a hatodik helyet foglalták el. Ezzel szemben a mezőgazdaságból elő szülők gyermekeinek aránya a legutóbbi javulás ellenére is a katolikus gimnáziumban a háború előtti negyedik helyről az ötödikre, a református gimnáziumban pedig a háború előtti ötödik helyről a hetedik helyre csúszott vissza.

De a többi iskolák utolsó évtizedbeli adatait megvizsgálva is ugyanerre az eredményre jutunk.

3. A szülők foglalkozásának alakulása a két legnépesebb kolozsvári középiskolában.

Róm. kat. főgimnázium:

	1913-14.	1920-21.	1924-25.	1929-30.	1934-35.	1938-39
Nagybirtokos bérlő	19	11	8	20	7	14
%	3.7	2.5	1.8	6.0	1.7	4.3
Közép-, kisbirtokos, mezőgazd. munkás	31	20	12	11	12	16
%	6.0	4.6	2.7	3.5	3.0	4.9
Iparos	48	76	129	93	150	81
%	9.3	17.4	29.2	29.6	36.9	24.9
Kereskedő	70	78	48	21	37	43
%	13.6	17.8	10.8	6.7	9.1	13.2
Tisztviselő	184	176	175	86	110	74
%	35.7	40.3	39.5	27.3	27.1	22.8
Tanár, tanító, lelkész	47	14	11	13	16	11
%	9.1	3.2	2.5	4.4	4.0	3.4
Szabad foglalkozású	46	28	37	34	34	27
%	8.9	6.4	8.3	10.8	8.4	8.3
Egyéb	71	34	23	37	40	59
%	13.7	7.8	5.2	11.7	9.8	18.2
Összesen:	516	437	443	315	406	325
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Ref. főgimnázium:

	1913-14.	1920-21.	1924-25.	1929-30.	1934-35.	1938-39
Nagybirtokos, bérlő	15	8	8	9	8	6
%	3.2	1.6	1.3	2.7	2.1	1.7
Közép-, kisbirtokos, mezőgazd. munkás	47	58	60	19	18	17
%	10.0	11.9	9.9	5.1	4.8	4.7
Iparos	57	72	194	83	93	106
%	12.0	14.7	31.9	21.7	24.9	29.7
Kereskedő	122	28	30	17	24	30
%	25.7	5.7	4.9	4.6	6.4	8.4
Tisztviselő	67	120	103	70	94	64
%	14.1	24.5	16.9	18.8	25.0	17.9
Tanár, tanító, lelkész	76	74	81	66	48	51
%	16.0	15.1	13.3	17.7	12.8	14.2
Szabad foglalkozású	44	68	59	15	25	29
%	9.3	13.9	9.7	4.0	6.7	8.1
Egyéb	46	61	74	94	65	55
%	9.7	12.6	12.1	25.4	17.3	15.3
Összesen:	474	489	609	373	375	358
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

A szülők foglalkozásának gyakorisági sorrendjét összefoglalva mind a hat iskolában, a 2. táblázat mutatja. Az újabb magyar középosztálytermelés terén az iparos osztály foglalja el az első helyet, utána az értelmiségi pályán működők kategóriája következik, és pedig elsősorban a tisztviselők, majd a tanárok, tanítók, lelkészek, továbbá az ügyvédek, orvosok, mérnökök és művészek. Ezek után következnek a kereskedelmi pályán működők, s mindezek mögött a mezőgazdaságból élők.

A kisebbségi sorsban élt erdélyi magyarság foglalkozás szerinti megoszlására nézve nem rendelkezünk statisztikai adatokkal, de minden kétségen felül áll, hogy a mezőgazdasági népesség alkotja a túlnyomó többséget. A köztudatban élő általános felfogás szerint az erdélyi magyarság 80%-a mezőgazdasági foglalkozást űz. Sajnálatos, hogy a nemzet e legszélesebb rétege oly kevéssé tudta gyermekeit középiskolákban neveltetni. Ez annál inkább kedvezőtlen, mert a falut tartják a nemzeti erő ősforrásának, melynek a különböző társadalmi osztályok számára az utánpótlást kell nyújtania. A mezőgazdasági népességnek a középosztálytermelésben való kedvezőtlen szerepe anyagi gyengeségére utal. Az erdélyi magyar iskolapolitikának tehát behatóbban kell a jövőben foglalkoznia a falusi gyermekeknek a középiskolákba való terelésével. Az ipari pályákon működők gyermekeinek a növekvő térfoglalása viszont arra mutat, hogy még a nehéz és mostoha kisebbségi életben is ez az osztály volt a legfejldőképesebb, tehát különös gondot kellene fordítani egy művelt és tanult új iparosnemzedék nevelésére, hogy a nemzet társadalmi életében vezetőhelyet foglalhasson el. Az ipari pályák felé való törekvést minden esetre nagyban előmozdítaná az ipari tevékenység nagyobb társadalmi megbecsülése.

A középosztálytermelésben a legnagyobb áldozatot talán az értelmiségi osztály tagjai és különösen a tisztviselők, tanárok, tanítók és lelkészek hozták, akiktől gyermekeik taníttatása igen gyakran jelentős lemondást követelt. Osztályhelyzetüket azonban még nehéz küzdelmek árán is át akarták örökíteni gyermekeikre, ők védtek a történelmi középosztály falait és építették azt tovább, átadva a régi magyar középosztály nemzeti szellemét és polgári erényeit az utódoknak.

A kereskedelmi pályán működők gyermekeinek kedvezőtle-nebb aránya egyenes következménye a magyarság kereskedelmi életben betöltött gyenge szerepének. Az a tény azonban, hogy a kereskedők középiskolákban nevelt gyermekeinek aránya kevéssé marad el az értelmiségé mögött, e társadalmi osztály szintén fejlődőképességét igazolja.

Végezetül tegyünk összehasonlítást a Nagy-Magyarország összes középiskoláit egybefoglaló 1913—14. évi statisztikai adatokkal is. A 2. táblában a sokkal részletesebb, de a társadalmi osztálykülönbséget szintén figyelmen kívül hagyó nagymagyarországi tagozás rovatait hasonlóan négy foglalkozási főcsoportba vontuk össze.

Az arány itt már más, mint aminőt a kolozsvári iskolák összesítő táblázatánál találtunk. A történelmi ország összes középiskoláiban az értelmiségi szülők gyermekei túlnyomóak, utánuk következnek az ipari és kereskedelmi pályán működők, majd a mezőgazdálkodásból élők és végül a különböző foglalkozásúak csoportja. Legszembetűnőbb a különbség a mezőgazdaságnál. A világháború előtt országos viszonylatban majdnem kétszerakkora

volt a mezőgazdasági termelésből élő szülők gyermekeinek aránya, mint aminőt a kolozsvári középiskolák utolsó tíz év alatt felmutatnak. (15.6, 7.9.) Az ipari és kereskedelmi foglalkozást űzők viszont kedvezőbb aránnyal szerepelnek a mai kolozsvári iskolákban mint a világháború előtt országos viszonylatban. (31.7, 35.2). Az értelmiségi pályán működő szülőknél ugyanaz a helyzet (38.1, 42.2), az egyéb foglalkozásúak aránya azonban majdnem megegyező (14.6, 14.7).

Az egyes foglalkozási ágbeliek százalékos aránya alapján felállított sorrend szerint a világháború előtti összedatban az első helyet a tisztviselő szülők foglalták el, a második helyen a mezőgazdaságból élők, a harmadikon a kereskedők és vállalkozók, a negyediken az ipari pályán működők, az ötödiken a különböző foglalkozásúak, a hatodikon a tanárok (tanító, lelkész) és a hetedikon a szabad foglalkozású értelmiségek (orvos, ügyvéd stb.) álltak. A világháború előtt tehát a négy vezető foglalkozási ágat a tisztviselők, a mezőgazdák, a kereskedők és az iparosok alkották, míg a kolozsvári iskolák mai adatai szerint a négy első helyen az iparosok, tisztviselők, a tanárok-tanítók stb. és a szabadfoglalkozású értelmiségek (ügyvéd, orvos stb.) állnak.

Ha a kolozsvári magyar középiskolák adatainak eredményét általánosíthatjuk az egész erdélyi magyarságra, ezzel az adatokkal egy társadalmi átrétegződési folyamat megindulását igazolhatjuk. Az átrétegződésnél a legsajnálatosabb a mezőgazdasági népesség erőbeli súlyvesztése, míg az ipari pályán működők előtérbe nyomulása a demokratikus társadalomfejlődés nyereségtételét jelenti. Az erdélyi magyar tisztviselő osztály háttérbe szorulását első sorban számbeli csökkenése magyarázza meg. A magyar köztisztviselők nagy részét már a repatriálások folytán elvesztettük, másrészük pedig a nyelvvizsgák alkalmával veszítette el állását és kényszerült más megélhetési lehetőség felé tájékozódni. A kisebbségi életben a tisztviselő osztály zömét a magántisztviselők tömege alkotta, akiknek szerényebb anyagi helyzete gyöngítette e társadalmi osztály erejét. Annak magyarázatát, hogy a világháború előtti magyar statisztikában a tisztviselők és mezőgazdák után a harmadik helyet a kereskedelemről élők foglalták el, míg a kolozsvári iskolák mai statisztikájában az ötödik helyen szerepelnek, az magyarázza meg, hogy a magyar felekezeti iskolákba zsidó növendékek nem iratkozhattak be, tehát statisztikánkban csak magyar kereskedő szülők szerepelnek, míg a világháború előtti statisztikában e rovat túlnyomó többségét a kereskedelmi pályán többségben lévő zsidóság adta.

Az erdélyi magyar középosztálytermelésre vonatkozó statisztikai kutatásunk sokkal kisebb körben mozgott, minthogy annak alapján általános érvényű megállapításokat vonhatnánk le, a számok eredményei azonban mégis oly új irányvonalakra hívták fel a figyelmünket, melyek a kisebbségi társadalomalakulás jellemző tüneteit rögzítik meg.

Oberding József György dr.

A FELSZABADULT MAGYAR KÖNYVTÁRAK ÉS A KISEBBSÉGVÉDELEM

A húsz évvel ezelőtt idegen megszállás alá került területeken a magyar kultúrának az őrhelyei a könyvtárak voltak. Ezeket a könyvtárakat mindenhol a magyar tudomány és a magyar kultúra létesítette. Természetes, hogy a megszállóknak szemét szűrtak a magyar kulturális életnek ezek a fellegvárai és iparkodtak mindenféle intézkedésekkel megakadályozni, illetőleg megnehezíteni a magyar könyvtárak működését. Azonban minden erőszak és intézkedés ellenére is a könyvtárak megmaradtak, sőt a legtöbb helyen — mint ezt a könyvtárjelentésekből is olvashatjuk — erősödtek, könyvvállományuk gyarapodott.

Különösen a felvidéki magyar könyvtárak állottak továbbra is a magyar gondolat szolgálatában és több helyen, ahol nem is volt könyvtár, létesült. Ennek egyik magyarázata az is, hogy a csehek törvény útján írták elő könyvtárak létesítését a kisebbségek számára is. Csak néhány könyvtárat említek.

Léva magyar közkönyvtára a megszállás alatt a tanítóképző tanári könyvtárából és a kegyes tanítótrendiek vezetése alatt álló főgimnázium könyvanyagából alakult. Az ily módon létesült városi közkönyvtárat a magyar lakosság könyvadományokkal is gyarapította. 1930. július 1-től egész a felszabadulásig 1588 könyvet szereztek be. Azóta ez a szám lényegesen megnövekedett. A megszállás alatt néhány könyvet kitiltottak a könyvtárból, de nem semmisítették meg és ma már ezek a könyvek ismét rendelkezésre állnak.

Hasonló rendelkezéssel létesült Érsekújváron is a városi nyilvános könyvtár, mely ugyancsak állandó évi 250—300 kötet szaporulatról számolhat be. Evvel egyidejűleg az olvasók tábora is állandóan növekedett. 1931-ben 205, 1939-ben 566 olvasó vette igénybe a könyvtárat. A magyar könyvek iránti érdeklődés állandóan emelkedett. A csehek 40 könyvet koboztak el. A rozsnói városi közkönyvtár 1925-ben alakult meg, de működését nem tudta megkezdeni, mert sem helyisége, sem könyvállománya nem volt. 1930-ban indult meg a könyvkölcsönzés. Itt a megszállók nem koboztak el egy könyvet sem, de irányították a könyvek vásárlását és a kitiltott könyvekről szóló kimutatást mindig figyelembe kellett venni.

Beregszász közkönyvtárát 1929-ben szervezték meg. A könyvtárat ünnepélyes keretek között nyitották meg 1930 februárjában 2.500 kötet könyvvállománnyal, mely a felszabadulásig 10.000 kötetre szaporodott. A közkönyvtár a törvényes előírás szerint, a város lakosságának nemzetiségi megoszlása alapján, magyar, csehszlovák, ruszin és zsidó osztályból állt. A könyvvállomány 70%-a magyar volt. A könyvtár vezetői mindig gondoskodtak, hogy nemcsak a régebbi, de az új magyar írók könyvei

is a lehetőséghez képest meglegyenek. A könyvtár magyar osztálya állandó látogatottságnak örvendett, sőt az olvasók száma állandóan növekedett. A hatóságok néhány könyvet irredentizmus vádjá miatt zár alá vettek. A könyvtárlátogatók évi száma átlagban 23.000 volt. Érdekes megemlíteni, hogy Lehoczky: Bereg vm. c. monográfiája után igen nagy volt az érdeklődés, a felvidék messze megyéiből is eljöttek ide a könyv tanulmányozása céljából. A legtöbbet olvasott magyar író Jókai és Zilahy volt. E'gy kisebb helységnek, Galántának a könyvtára ,1929-ben létesült. Itt már a cseh hatóságok több könyv elkobzását rendelték el. Több ok akadályozta a könyvtárat kulturális működésében. A katonai intézkedések következtében a cseh hatóságok több ízben elrekvirálták a könyvtár helyiségét.

A komáromi közkönyvtárat kiváló igazgatója, Baranyai József, a legnagyobb lelkiismerettel és hozzáértéssel irányította a megszállás évei alatt is. Állandó nyomtatott katalógusa jelent meg a könyvtárnak, melyből pontosan megállapítható a könyvtár egész működése. A cseh-szlovák hatalom nagy súlyt helyezett arra, hogy a magyarság ellen írt könyveket hiánytalanul helyezték el a könyvtárban De a magyar könyvtárak szembehelyezkedtek az intézkedéssel és lehetőleg mellőzték ezeket a könyveket.

Érdekes az is, hogy a könyvtáradatokkal, a cseh állításokkal szemben be lehet bizonyítani a város magyar voltát. Például Munkács város közkönyvtárának 1936 első felében 4.011 magyar látogatója, ezzel szemben csak 1.260 cseh olvasója volt. Ehhez hasonló adatokat a többi könyvtáraknál is kimutathatunk. De arra is mutatnak ezek az adatok, hogy „a magyar kisebbség“ magasabb kultúrérzékkel rendelkezett.

Más a helyzet a románoktól felszabadult területeken, hol a magyar ősi múlt ugyan kiépítette a maga jelentős kultúrközpontjait, megalkotta a marosvásárhelyi Teleki könyvtárat, a kolozsvári egyetemi könyvtárat, a nagyváradi püspöki könyvtárat, a nagyenyedi ref. kollégium könyvtárát stb. s a többi keletmagyarországi és erdélyi városokban is magasszínvonalú magyar könyvtárakat találunk. A román megszállás ezeket a könyvtárakat erősen visszafejlesztette, intézkedéseivel működésüket mindenhol nehezítette, temérdek könyvet semmisített meg, a kivonulások alkalmával pedig károkat is okozott. A marosvásárhelyi Teleki Théka tulajdonképpen könyvmúzeum, könyvtártörténeti érdekesség, ahogy a könyvtár mai öre, Gulyás Károly jellemezte. Az elmúlt 20 esztendő nem változtatta meg lényegében a könyvtárat, a románoknak imponált a könyvtár tudományos tekintélye és így elkobzás sem történt. Más volt a helyzet a kolozsvári egyetemi könyvtárnál, hol azon a címen, hogy a kolozsvári egyetemet, mint román egyetemet a fel nem szabadult Erdélyben tovább kívánják működtetni, ennek számára is biztosítani kívántak „néhány“ munkát. A múzeumok és könyvtárak főfelügyelőség-

gének erdélyi osztálya főfeladatának tekintette az erdélyi könyvtárak számára nagyobb könyvadományok gyűjtését, hogy a húsz év károsodását némiképpen pótolja és Erdélybe eljuttassa a két évtized jelentősebb magyar könyvtermékeit. Az erdélyi könyvtárak megszállás alatti idejéről még adatszerű kimutatásokkal nem rendelkezünk.

Láthatjuk, mit jelentett az idegen uralom alatt élő magyarságnak a magyar könyv és a könyvtár. A magyar kisebbségek erőt meríthettek maguknak a magyar betűkből, gyakorolhatták édes anyanyelvüket és a felnövekedő magyar ifjúságnak magyar könyvet adhattak a kezébe. Ilymódon a magyar könyvtárak az ott élő magyarság erős támaszai voltak, megőrizték a magyar kultúrát és átmentették a magyar gondolatot a bekövetkezett felszabadulásig. Ezek a könyvtárak, éppúgy mint a még fel nem szabadult magyar könyvtárak is minden támogatást megérdemelnek, mert ez nemcsak kulturális érdek, de a magyar kisebbség védelme is.

Kertész János dr.